

Recenzja osiągnięcia i dorobku naukowego w postępowaniu habilitacyjnym p. dr. Krzysztofa Pilarza

Pismem Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 16 marca 2022 roku zostałem wyznaczony na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym Pana doktora Krzysztofa Pilarza. W odpowiedzi przedstawiam następującą recenzję osiągnięć i dorobku naukowego habilitanta.

1. SYLWETKA NAUKOWA HABILITANTA

Pan doktor Krzysztof Pilarz jest etatowym pracownikiem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zatrudnionym na stanowisku adiunkta od 2011 roku. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskał w 2010 r. w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu na podstawie pracy: „Wychowanie we wspólnocie z Qumran. Studium analityczno-krytyczne”. W 2010 ukończył studia magisterskie na kierunku Teologia w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, a w roku 2015 zakończył rok doktorancki w ramach Podyplomowego Studium Teologii w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, specjalność: teologia biblijna. Ponadto, Habilitant uzyskał szereg wartościowych kwalifikacji zawodowych i naukowych w ramach kursów i szkoleń odbytych z obszaru pedagogiki, teologii i terapii, co odzwierciedla się w jego działalności naukowo-dydaktycznej.

Zainteresowania naukowe Habilitanta skoncentrowane są wokół różnych sfer teologii biblijnej, teologii pastoralnej, teologii rodziny oraz pedagogiki rodziny. Analizując warsztat naukowy dr. Krzysztofa Pilarza, odnajdujemy szereg istotnych kompetencji ujawnionych w przedstawionym do recenzji dorobku. Po pierwsze, jego dorobek naukowy prezentuje interesujący rys interdyscyplinarny, w którym zasadnicze treści teologiczne znajdują uzupełnienie w postaci refleksji pedagogicznej, szczególnie o charakterze religijnym. Po drugie, Habilitant ukończył, obok studiów z pedagogiki, studia magisterskie i podyplomowe z

teologii oraz rok doktorancki w specjalności „teologia biblijna”. Wskazuje to na szerokość horyzontów naukowych oraz rozwijanie pasji naukowych między obszarami teologii i pedagogiki. Ukończone podwójne studia wyższe: pedagogiczne i teologiczne, oraz tytuły zawodowe i stopnie naukowe w obydwóch obszarach wiedzy dały dr. Krzysztofowi Pilarzowi gruntowne interdyscyplinarne przygotowanie do podjęcia badań naukowych w obszarze teologii pastoralnej oraz pedagogiki, z poszanowaniem prawa do autonomii w/w dyscyplin naukowych.

Analizując kompleksowo dorobek naukowy dr. Krzysztofa Pilarza, po uzyskaniu stopnia doktora, składają się na niego następujące pozycje:

- a) Główne osiągnięcie naukowe wskazane przez Habilitanta:
 - Monografia naukowa *Inspiracje biblijne w psychoterapii na przykładzie Listu do Efezjan. Perspektywa pastoralno-biblijna*, Pelplin 2021, ss. 324.
- b) 6 opublikowanych monografii naukowych, których Habilitant był autorem/współautorem:
 - *Wychowanie we wspólnocie z Qumran*, Kraków 2013, ss. 366.
 - *Pneumatologia qumrańska*, Toruń 2015, ss. 204
 - *Inspiracje biblijne w psychoterapii na przykładzie Listu do Efezjan. Perspektywa pastoralno-biblijna*, Pelplin 2021, ss. 324.
 - D. Kotecki, K. Krzemiński, T. Huzarek, W. Łużyński, M. Mróz, W. Niedźwiecki, M. Paczkowski, K. Pilarz, Cz. Rychlicki, S. Suwiński, J. Szulist, I. Werbiński, *Drogi nadziei*, Toruń 2015, ss. 244 (współautorstwo)
 - K. Krzemiński, R. Beszterda, K. Pilarz, J. Perszon, A. Szymczyk, M. Klukowski, K. Olszewska, M. Finkelsztein, G. Wiończyk, *Człowiek – istota religijna*. T. 1: *Religijność w ujęciu teologicznym*, Toruń 2014, ss. 138
 - K. Pilarz, T. Huzarek, S. Tykarski, *Tożsamość zagubiona. Oblicza bezdomności XXI wieku*, Pelplin 2019
- c) 7 rozdziałów w monografiach naukowych,
- d) 15 artykułów w czasopismach naukowych, z tego 11 opublikowanych po roku 2010, tj. po uzyskaniu stopnia doktora.

2. OSIĄGNIĘCIE NAUKOWE

Habilitant przedłożył, jako swoje osiągnięcie naukowe, monografię zatytułowaną *Inspiracje biblijne w psychoterapii na przykładzie Listu do Efezjan. Perspektywa pastoralno-biblijna*, wydaną w Wydawnictwie Bernardinum w Pelplinie w 2021 roku. Książka liczy 324

strony i składa się z 2 zasadniczych części, wstępu, zakończenia, wykazu skrótów, bibliografii oraz aneksów i indeksu osobowego. W tym miejscu nasuwa się uwaga, że szkoda, iż zabrakło streszczenia obcojęzycznej pracy, co mogłoby udostępnić ją czytelnikowi z zagranicy.

Analiza merytoryczna publikacji. Książka składa się z dwóch części stanowiących komplementarną całość: pierwszej zatytułowanej: *Psychologia, religia i psychoterapia* oraz drugiej: *Pismo Święte w psychoterapii*. Ma charakter interdyscyplinarny z zakresu teologii i szeroko rozumianej perspektywy psychologiczno-pedagogicznej. Jej głównym celem było zbadanie i określenie możliwości odczytywania i interpretacji tekstów biblijnych z perspektywy teologii pastoralnej, z silnym uwzględnieniem treści psychologicznych i psychoterapeutycznych. Taki zamysł Autora uważam za bardzo cenny, gdyż –podejmując się próby integracji elementów teologicznych i psychologicznych – zdołał „przerzucić pomost” między sferą nauk teologicznych i społecznych. Pomimo odrębności metodologicznych w/w dziedzin wiedzy, dialog między nimi jest nie tylko możliwy, ale i przede wszystkim potrzebny dla obiektywnego i szerokiego rozwijania rzetelnych badań naukowych. Ta myśl często przewija się w książce i jest mocno podkreślana.

W swojej książce Autor zdołał wskazać na odmienny charakter obydwóch dziedzin: teologii i psychologii pod względem naukowym, głównie w kontekście ich specyficznych paradygmatów oraz szeroko rozumianych metodologii, obejmujących inne tradycje badawcze, stosowane pojęcia czy też sposób formułowania pytań i szukania na nie odpowiedzi. Przykładem jest użyty podtytuł *Perspektywa pastoralno-biblijna*, który wskazuje na konstytutywny klucz hermeneutyczny wywodu, prowadzonego z perspektywy teologicznej z uwzględnieniem jej dwóch subdyscyplin: teologii pastoralnej oraz teologii biblijnej. Pomimo ewentualnych pułapek metodologicznych, związanych z odmiennością teologii i psychologii (psychoterapia, właściwie od swoich korzeni freudowskich końca XIX wieku, wyrasta z psychologii, i dlatego posługuje się analogicznymi metodami jak psychologia – z tego względu nie będę wyróżniał odrębnych założeń metodologicznych dla psychologii i psychoterapii, lecz traktował je w dalszych analizach jako komplementarne – przyp. recenzenta), Autor zdołał zachować odrębność metodologiczną i nie zatrzeć granic między wymienionymi obszarami wiedzy. Widać to doskonale już na początku książki, gdzie wyraźnie zaznaczono we *Wstępie*: „W pracy zastosowano klasyczną metodę analityczną, obecną przede wszystkim w pierwszej części książki, oraz metody hermeneutyki oraz egzegezy tekstu w części drugiej” (s. 13). Takie ustalenie ram metodologicznych jest niezwykle wartościowe i trafne, gdyż pokazuje Autora jako dojrzałego badacza, znającego metody redakcji prac naukowych.

Wybór tematu i zakresu tematycznego książki uważam za niezwykle cenny i potrzebny, gdyż szczególnie na gruncie polskim brak jest rzetelnych i wnikliwych opracowań dotyczących interpretacji tekstów biblijnych w perspektywie psychologii czy psychoterapii. Dzięki zastosowanym metodom tok analiz książki jest klarowny i poprawny merytorycznie. Już we *Wstępie*, Autor stawia bardzo ważne pytanie, czy teologia i psychologia są otwarte na to, aby w kontekście badań psychologicznych oraz praktyki psychoterapeutycznej uwzględniać dorobek nauk teologicznych. Odpowiedź na tak sformułowane pytanie nie jest łatwa, gdyż mamy tutaj do czynienia z niejako dwoma światami: teologii, bazującej na Objawieniu i Tradycji Kościoła oraz psychologii i psychoterapii, należących do dziedziny nauk społecznych i opartych o dane empiryczne.

W celu odpowiedzi na tak sformułowane pytanie, Autor w pierwszej części książki omówił zagadnienia psychologii, religii i psychoterapii. W ramach współczesnych podejść, psychologia naukowa jest nauką o umyśle i zachowaniu. Psychologowie są aktywnie zaangażowani w badanie i rozumienie procesów umysłowych, funkcji mózgu i zachowania człowieka, a sama dziedzina psychologii jest silnie powiązana z naukami medycznymi i społecznymi. Analizując istotę psychologii jako nauki, Autor interesująco wskazał na istniejące w niej paradygmaty i kierunki, ale i także obecne w psychologii nieścisłości względem deklarowanego, pozytywistycznego modelu nauki (ss. 23-24). Trafnie podkreślił, że pomimo deklarowanej neutralności, psychologia jest zawsze zakorzeniona w konkretnych założeniach antropologicznych, które rzutują na przyjęty paradygmat i prowadzone badania, a także wyznaczają kierunek wnioskowania praktycznego.

Jednak niektóre sformułowane tutaj stwierdzenia budzą wątpliwości. Mówiąc o psychologii humanistycznej, autor określa ją jako „odmianę” psychologii naukowej (s. 25). Nie jest to poprawne określenie, gdyż psychologia humanistyczna nie jest „odmianą” psychologii naukowej, lecz jednym z jej kierunków i podejść. Następnie, skoro Autor przyznał w dalszej części wywodu, że: „W powszechnie stosowanej klasyfikacji podejść psychologicznych, spotykanych w większości podręczników, wymienia się cztery klasyczne: psychoanalizę, behawioryzm [...], psychologię humanistyczną [...] oraz podejście systemowe” (s. 25), to dlaczego skoncentrował się tylko na zaprezentowaniu trzeciej z nich, tj. psychologii humanistycznej (ss. 25-28), pomijając odniesienia do pozostałych. Jest to tym bardziej trudne do zaakceptowania, gdy weźmiemy pod uwagę fakt, że psychoterapia (a konkretnie jej wiele szkół), którą autor szczegółowo omawia później, oraz w ramach której szeroko prezentuje zasady interpretacji Pisma Świętego (część druga książki), bezpośrednio wyrasta z psychoanalizy i behawioryzmu. Wydaje się, że uwzględnienie treści dotyczących

pozostałych podejść psychologicznych dałoby głębszy wgląd i zrozumienie istoty relacji psychologia – teologia w perspektywie interpretacji biblijnych.

W dalszej części książki omówiono strukturalne i funkcjonalne relacje między religią i psychologią ze szczególnym uwzględnieniem psychologii religii i rolą psychoterapii w religii. W tych kwestiach zauważalna jest precyzja i dojrzałość dyskursu naukowego. Jako przykłady można podać spójne i trafne wyróżnienie podobieństw i różnic między religią a psychologią z naukowego punktu widzenia w kontekście pozytywistycznego i naturalistycznego spojrzenia na sferę religii (s. 48-49) czy też porównania duchowości i religii teistycznej (s. 51-52). Wczytując się w zaprezentowane treści, należy docenić obecne w pracy uwagi. Autor nie tylko określa w nich przyjęty sposób prowadzenia i opisu badań z zakresu psychologii religii, ale także wyciąga własne, oryginalne konkluzje wskazujące na metodologiczne niuanse tych zależności. Takie podejście jest świadectwem orientacji Habilitanta w literaturze dotyczącej religii i psychologii.

Oryginalne i wartościowe okazały się próby zarysowania pola badawczego religii w kontekście psychoterapii (ss. 91-111). Stanowi to o tyle skomplikowane zadanie z naukowego punktu widzenia, że historycznie, od czasów Freuda, religia była traktowana przez wielu psychoterapeutów jako „podejrzana część ludzkiego życia”. Sceptycyzm wobec religii był zresztą obecny w wypowiedziach dotyczących samej natury religii. Dokonując wnikliwej interpretacji relacji religia – psychoterapia, Autor potrafił obiektywnie i interesująco wskazać, że często krytyka religii dotyczyła raczej jej niedojrzałych form, wynikała z niezrozumienia samej istoty religii czy też z pomylenia źródeł religii z jej praktycznymi konsekwencjami. Potwierdzeniem jest konkluzja dotycząca psychologicznego podejścia do religii, w której Autor stwierdził: „wobec problemu niemożliwości weryfikacji i mierzalności Boga najbardziej uczciwym rozwiązaniem jest uznanie pluralizmu w ramach formułowanych paradygmatów używanych w psychologii i w innych naukach” (s. 96). Świadczy to o zdolności dr. Krzysztofa Pilarza do wychwycenia kluczowych i zasadniczych argumentów dyskursu naukowego w teologicznym projekcie badawczym.

Poszerzeniem powyższego spojrzenia na religię i psychologię jest zarysowanie możliwości prowadzenia psychoterapii o konkretnej orientacji chrześcijańskiej. Dotykamy tutaj ważnego problemu światopoglądowej neutralności w psychoterapii. Zgodnie z fundamentalnymi wskazaniem większości szkół i kierunków psychoterapii, praktyka psychoterapeutyczna winna być neutralna wobec religii i wartości religijnych, a sam terapeuta powinien zachowywać dystans i neutralność względem przekonań religijnych klienta. Analizując argumenty „za i przeciw” Autor dojrzałe wykazał, że psychoterapia chrześcijańska

jest możliwa, gdyż wprowadza zasadę sensu wszystkich wydarzeń, umożliwia znalezienie punktów stykowych terapeuty i klienta w oparciu o sferę wartości wyższych, a także daje szansę na zrozumienie szeregu trudnych treści psychicznych (np. poczucia winy, wyrzutów sumienia) w perspektywie obiektywnej hierarchii wartości. Pomimo tych walorów, uważam jednak, że można było „pójść krok dalej” i uzasadnić głębiej, że psychoterapia integratywna w ujęciu chrześcijańskim uwzględnia nie tyle globalną duchowość (takie rozumienie dominuje we współczesnej psychologii religii zgodnie z np. wytycznymi *American Psychological Association* czy też *Polskiego Towarzystwa Psychologii Religii i Duchowości*), lecz raczej duchowość bazującą na osobowo rozumianym Absolucie, tj. Bogu. Uwzględniając paradygmat psychologii religii jako niekonfesyjnej subdyscypliny psychologii uważam, że jeśli habilitant chciał wskazać bardziej szczegółowo na elementy psychoterapii chrześcijańskiej, właściwszym wyborem byłoby bardziej konkretne wyakcentowanie rozumienia przedmiotu relacji religijnej w ujęciu chrześcijańskim, tj. Boga. Te punkty wspólne naturalnie spotykają się na obszarze psychoterapii chrześcijańskiej, która bazuje na antropologii chrześcijańskiej.

Po metodologicznym przedstawieniu w pierwszej części książki głównych zagadnień, tj. psychologii, religii i psychoterapii, w drugiej części zawarto zasady interpretacji Pisma Świętego z perspektywy psychoterapeutycznej oraz konkretne, wybrane przykłady tego, jak teksty biblijne mogą być analizowane/badane/weryfikowane jako źródło inspiracji w psychoterapii. Tę część pracy uważam za najbardziej wartościową i poznawczo stymulującą, gdyż prezentuje oryginalny wkład dr. Krzysztofa Pilarza w refleksję teologiczno-biblijną możliwą do potencjalnego wykorzystania w psychoterapii.

Nie sposób w jednej, nawet najobszerniejszej pracy, skupić się na analizie całego Pisma Świętego w perspektywie psychoterapii, dlatego Autor wybrał do swoich eksploracji badawczych List do Efezjan. Wybór ten uważam za uzasadniony z co najmniej kilku względów: (1) List do Efezjan zawiera niezwykle inspirujące i wartościowe propozycje antropologiczne oraz spostrzeżenia dotyczące także aktualnych obecnie problemów życiowych, (2) w swoim Liście, św. Paweł nie pozostaje na płaszczyźnie samego opisu, lecz również formułuje *praxis*, tzn. konkretne rozwiązania i środki zaradcze, mogące służyć za pomoc terapeutyczną, oraz (3) List do Efezjan cechuje się silnym ładunkiem emocjonalnym, co jest istotne w kontekście działań terapeutycznych. Po wstępnym omówieniu podstawowych informacji dotyczących zasad interpretacji Pisma Świętego oraz egzegetycznych i teologicznych aspektów Listu do Efezjan, Autor skupił się na analizie 10 wybranych fragmentów.

Interpretacja tekstów biblijnych pod kątem znajdujących się w nim inspiracji psychoterapeutycznych należy do niezwykle trudnych zadań. Wynika to z jednej strony z faktu, że treści biblijne mają przede wszystkim religijny charakter i duchowe przesłanie jako teksty natchnione, a z drugiej strony – teksty Listu do Efezjan zostały napisane prawie 2000 lat temu, co sprawia, że przykładanie do nich terminologii psychoterapeutycznej stworzonej głównie w XX w. jest obciążone ryzykiem niewłaściwego zrozumienia. Uważam zatem, że tym bardziej należy się uznanie Autorowi pracy za odwagę i wysiłek włożony w dokonane interpretacje. Wśród wybranych do interpretacji tematów znalazły się takie zagadnienia jak łaska i pokój, potrzeby psychologiczne wynikające z antropologii chrześcijańskiej, tożsamość chrześcijańska, zagrożenia związane z niewłaściwym pojmowaniem miłości, relacje małżeńskie i rodzicielskie czy wewnętrzne zmagania duchowe.

Do interpretacji tekstów biblijnych Autor zastosował metody hermeneutyki oraz egzegezy tekstu – uważam to za poprawne i uzasadnione, gdyż dzięki temu uzyskaliśmy wgląd w istotę myśli św. Pawła zgodnie z teologicznymi wskazówkami Magisterium Kościoła katolickiego. Skoro omawiana książka została przedstawiona do postępowania habilitacyjnego z teologii, zatem właściwym było użycie „klucza hermeneutycznego” korespondującego z tymi wskazaniem. Zgadza się z Autorem, że takie posunięcie, tj. interpretacja treści biblijnych zgodnie z Magisterium Kościoła stanowi lepszą propozycję szukania inspiracji terapeutycznych niż często nieuporządkowane i nacechowane subiektywizmem poznawczo-emocjonalnym próby dokonywane przez niektórych psychologów (np. C.G. Junga) czy teologów/psychoanalityków (E. Drewermann).

Uważam, że autorowi monografii udało się to w sposób interesujący i poprawny dokonać interpretacji wybranych tekstów Listu św. Pawła do Efezjan. Potrafił w konstruktywny i spójny sposób wykorzystać zarówno metody hermeneutyki oraz egzegezy tekstu, jak i wyciągnąć ważne merytorycznie wnioski psychoterapeutyczne. Czytając interpretacje ma się świadomość, że tekst Pisma św. może przemawiać do naszej głębi i działać jako czynnik przemieniający, tj. o silnym ładunku terapeutycznym, nie zdając sobie sprawy z tego, co się wydarzyło, w jaki sposób i z jakim skutkiem. Psychologiczne interpretacje tekstu sprzyjają naszej świadomości tego, co dzieje się w przemieniającym działaniu Boga wobec Jego ludu. Jak w przypadku każdego modelu, interpretacje te nie zastępują Bożych działań, ale pomagają nam lepiej dostrzec niezwykle piękno i troskliwą złożoność Bożego zaangażowania w ludzką egzystencję. Przykładem są oryginalne wnioski Autora, w których postuluje on komplementarność myślenia biblijnego z oddziaływaniem terapeutycznym: „[...] docelowo pożądane byłoby wyposażenie pacjenta w narzędzie, które

umożliwiłoby jego świadome samowychowanie, wliczając w to działania autokorektywne zmierzające do postępowania w zgodzie w preferowanym systemem aksjonormatywnym” (s. 223). W rezultacie powstał spójny projekt odzwierciedlający *bigger picture* związków teologii z psychoterapią, będący pewną propozycją dla podobnych wysiłków badawczych w przyszłości.

Przeprowadzając analizy tekstów św. Pawła, Autor trafnie ukazał, że psychologiczna interpretacja tekstu biblijnego może być postrzegana jako pomoc w lepszym zrozumieniu Bożych czynów zbawczych: sługa teologii, a nie jej substytut. Jeśli przyjmiemy – jak postulują niektórzy teolodzy – że zbawienie oznacza zmianę (np. K. Rahner, H. de Lubac, G. R. Alliso), tzn. zmianę w tym, jak myślimy, czujemy i działamy, to zbliżamy się nieodwołalnie do punktu wskazującego, iż intuicje psychologiczne, a może nawet modele i terminologia psychologiczna, mogą nam dać wgląd w to, na czym polegają te zmiany w nas samych i w innych. W tym kontekście właściwie Autor akcentuje postulat obecności religijnego systemu wartości w teorii i praktyce terapeutycznej. Jako przykład przytoczę następujące zdanie odzwierciedlające ten styl myślenia: „O ile współczesne kierunki psychologiczne, co już wielokrotnie w tej pracy w różnych kontekstach przedstawiano, proponują różne drogi do tego, aby człowiek mógł osiągać dobrostan, ale unikają jednoznacznej odpowiedzi dotyczącej antropologicznego i teleologicznego fundamentu tych założeń, tak formy pomocy psychologicznej opartej na Biblii proponują szerszy zakres działania” (s. 243). W pełni popieram tok myślenia dr. K. Pilarza, że religijna i psychologiczna interpretacja Biblii nie są ze sobą w konflikcie, lecz raczej się uzupełniają. Co więcej, poszukiwanie wymiaru psychologicznego w tekście biblijnym nie jest w żadnym wypadku „redukjonistyczne”, chociaż ten pejoratywny termin jest często używany/nadużywany w celu wzbudzenia podejrzeń wobec nowatorskich sposobów interpretacji Pisma św.

Kontynuując ten wątek, należy docenić obecne w pracy połączenie hermeneutycznych i egzegetycznych metod z wyciąganiem wniosków psychoterapeutycznych. Autor nie tylko określa w nich przyjęty sposób prowadzenia i opisu badań, ale wskazuje na potencjalne implikacje psychologiczne, mogące znaleźć zastosowanie w konkretnych sytuacjach życiowych. Ten model myślenia i redagowania pracy jest świadectwem dobrej orientacji Habilitanta w obszarze teologii i psychoterapii, które można było zaprosić do współpracy i spójnie połączyć. Z drugiej strony, świadczy to o zdolności dr. K. Pilarza do krytycznego analizowania tekstu i wskazywania na potencjalne punkty styku teologii i psychologii/psychoterapii.

Jako, że recenzja naukowa nie ma mieć charakteru „laurki szkolnej”, lecz obiektywnego, wnikliwego i merytorycznego dyskursu, wskażę też na pewne niedociągnięcia czy mankamenty przeprowadzonych interpretacji. Po pierwsze, szkoda, że dokonując swoich interpretacji i wyciągając wnioski natury psychoterapeutycznej, nie odniesiono ich do konkretnych modeli czy kierunków terapii (tym bardziej, że Autor książki jest terapeutą posiadającym certyfikaty terapeutyczne oraz prowadzi Centrum Terapii i Rozwoju *Ekoterapia*). Współcześnie, z uwagi na wielość podejść psychoterapeutycznych i różnorodność ich metodologii, bardziej uzasadnionym jest mówienie o „psychoterapiach” niż „psychoterapii”, a sama nazwa „psychoterapia” jest terminem oznaczającym daną subdyscyplinę psychologii *per se*. Pokazanie, jak wnioski z interpretacji poszczególnych passusów Listu do Efezjan konwergują z konkretnymi modelami terapii byłoby znacznym ubogaceniem wywodów naukowych książki. Po drugie, w zakończeniu zabrakło mi wyraźnych wniosków z przeprowadzonych interpretacji wpływających dla psychoterapii. Skoro zamierzeniem Autora było dokonanie „[...] interpretacji Pisma Świętego, przykładem lektury konkretnego tekstu biblijnego – Listu do Efezjan – pod kątem znajdujących się w nim inspiracji psychoterapeutycznych” (s. 15) (zresztą, sam tytuł książki indykuje obecność inspiracji biblijnych dla psychoterapii), to czytelnik oczekiwałby syntetycznych implikacji egzegetycznych dla psychoterapii jako ogólnej subdyscypliny psychologii lub też konkretnych podejść psychoterapeutycznych. Faktem jest, że w Zakończeniu obecne są syntetyczne odniesienia do relacji: interpretacja biblijna – psychoterapii, oraz w niektórych miejscach książki znajdują się odnośniki do konkretnych szkół psychoterapeutycznych (np. s. 201 – podejście behawioralno-poznawcze), to jednak jest ich zdecydowanie mało. Pragnę zaznaczyć, że wskazane braki nie są błędem, ponieważ dokonane syntezy odpowiadają zastosowanym metodom hermeneutyki i egzegezy tekstu oraz mieszczą się w tematyce rozprawy, ale raczej mam na uwadze rozłożenie akcentów i skoncentrowanie uwagi badawczej. Wskazane uwagi są raczej zaproszeniem do dalszej, pogłębionej debaty naukowej. Jestem przekonany, że zaproponowane interpretacje biblijne mogą służyć za indywidualny drogowskaz osobom, które zajmują się profesjonalną pomocą psychologiczną, np. psychoterapeutom, doradcom psychologicznym, coachom czy duszpasterzom.

Pod względem formalnym praca nie budzi zastrzeżeń. Charakteryzuje się dużym stopniem komunikatywności oraz koherencji przeprowadzanych analiz i syntez. Styl cechuje się logicznością wyводу, a sposób formułowania wniosków jest spójny z poprzedzającymi je przesłankami.

Podsumowując powyższe uwagi, pragnę stwierdzić, że – pomimo kilku kwestii dyskusyjnych i zachęcających do dalszych dyskusji i eksploracji poznawczych – przedstawiona przez Habilitanta monografia (osiągnięcie naukowe) jest dojrzałym i wartościowym dziełem, wymiennie wzbogacającym aktualną literaturę przedmiotu i rozwijającym badania naukowe w obrębie teologii, psychoterapii i psychologii. W pełni spełnia ona wymagania stawiane dysertacjom habilitacyjnym i stanowi podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego nauk teologicznych.

3. OCENA POZOSTAŁEGO DOROBKU NAUKOWEGO, DYDAKTYCZNEGO, ORGANIZACYJNEGO I POPULARYZATORSKIEGO ORAZ WSPÓŁPRACY MIĘDZYNARODOWEJ

3.1. Ocena dorobku naukowo-badawczego

Z przedłożonej dokumentacji wynika, że Habilitant – oprócz głównego osiągnięcia naukowego, tj. omówionej powyżej monografii – jest autorem/współautorem 35 pozycji, z czego prace po doktoracie (od roku 2010 włącznie) obejmują 29 pozycji: 15 artykułów, 4 recenzje, 3 książki własne, 3 książki napisane we współautorstwie, 1 abstrakt oraz 3 ekspertyzy.

Analizując dorobek piśmienniczy Habilitanta można dostrzec trzy zasadnicze nurty badawcze (wyróżniłem je z subiektywnego punktu widzenia, jako że Habilitant nie wyszczególnił ich w Autoreferacie):

1) Egzegezy i interpretacje biblijne. Przykładami w tym obszarze są m.in. *Wychowanie do mądrości w świetle Starego Testamentu. Przegląd najważniejszych pojęć i implikacje pedagogiczne*, „Ateneum Kapłańskie” nr 590 (t. 149, z. 1/2007), s. 83-96; *Biblijne pieczęcie i pieczętowanie*, cz. I (wspólnie z T. Kozielcem), „Nowy Filomata” XIV (2010), nr 1, s. 35-57; *Kto jest moim bliźnim?* (Łk 10,29). *Refleksja semantyczna*, „Ateneum Kapłańskie” nr 582 (t. 146, z. 2/2006), s. 269-279. W ramach tego obszaru znajdują się interesujące refleksje, silnie bazujące na egzegezie biblijnej i dotyczące fundamentalnych wartości chrześcijańskich oraz ogólnoludzkich, np. miłości, mądrości, wychowania czy też symboliki stosowanej w czasach biblijnych. Śledząc opublikowane teksty zauważalna jest dobra orientacja Autora w znaczeniach biblijnych i ich implikacjach dla współczesnych refleksji teologicznych. W interpretacji tekstu biblijnego, Autor nie ograniczał się tylko do warstwy historycznej, ale krytycznie oceniał badany materiał i wyciągał ważne wnioski dla aktualnych badań. Inspirującym tropem są także próby odniesień doświadczeń ludzi Starego i

Nowego Testamentu do bieżących problemów moralnych i religijnych, dzięki czemu możliwe są ich praktyczne aplikacje.

2) Badania nad rolą rodziny w perspektywie teologicznej. Jako wiodące przykłady można podać: *Concepts Concerning Family in Qumran Texts*, "The Qumran Chronicle" vol. 16, No. 3-4 (Dec 2008), s. 157-172; *Wokół czci dla rodziców – pośredników daru życia*, w: Z. Wanat, I. Werbiński (red.), „Rodzina sercem cywilizacji miłości”, Toruń 2014, s. 87-99; *Rodzina w tyglu ideologii i religii. „Nowoczesna” religijność i jej wpływ na kształtowanie postawy dialogu*, w: M.S. Wierzbicki (red.), *Religie a wychowanie do dialogu. Idee edukacyjne, filozoficzno-antropologiczne i teologiczne*, Warszawa 2018, s. 106-122. Rozwijając problematykę rodziny, Autor zwraca szczególną uwagę na jej religijne źródła, np. Objawienie czy wartości chrześcijańskie, które stanowią fundament relacji rodzinnych i dojrzałego kształtowania miłości rodzicielskiej i małżeńskiej. Osadzenie refleksji nad rodziną na gruncie religijnym, co mocno akcentują opublikowane teksty, jest nie tyle wymogiem doktrynalnym, co zaproszeniem do dojrzałego dialogu i pogłębionej debaty światopoglądowej. Interesującym i wartościowym rysem tych artykułów są ich bogate źródła biblijne, które Autor przywołuje i spójnie interpretuje w ramach stosowanych metod, np. w artykule *Rodzina w Qumran. Przegląd koncepcji występujących w parabiblijnych zwojach znad Morza Martwego* – precyzyjne odniesienie do pojęć biblijnych na ss. 166-169 czy też w artykule *Wokół czci dla rodziców – pośredników daru życia* – odwołania do wskazań Dekalogu przy omawianiu specyfiki kryzysu autorytetu rodziców. Czytając powyższe artykuły, osoba ma nieodparte wrażenie, że Autor dogłębnie przeanalizował przywoływane treści i stara się je umiejscowić w kontekście aktualnych problemów rodziny.

3) Zagadnienia terapii i wychowania. Przykładami w tym zakresie mogą być: *Spoleczność terapeutyczna jako metoda pracy grupowej z bezdomnymi*, „Paedagogia Christiana” 2/32(2013), s. 237-253; *Sekularyzacja sacrum i jej konsekwencje pastoralno-wychowawcze*, „Teologia i Człowiek” 28(2014)4, s. 11-25; *Koncepcje uzależnienia a godność człowieka na podstawie myśli Jana Pawła II*, w: Cz. Kustra (red.), *Wdzięczność i zobowiązanie. Myśl Jana Pawła II źródłem inspiracji współczesnego środowiska akademickiego*, Toruń 2009, s. 167-175. Wspólnym mianownikiem publikacji z zakresu zagadnień terapeutycznych i wychowawczych jest poszukiwanie rozwiązań i wskazówek natury psychologicznej i pedagogicznej dla rozwiązywania kluczowych problemów społecznych i osobowościowych – w tych analizach widać doskonałe obycie Autora i jego wiedzę z obszaru pedagogiki (Habilitation ukończył studia magisterskie na kierunku Pedagogika oraz studia doktoranckie z zakresu pedagogiki, uzyskując stopień doktora nauk

humanistycznych w zakresie pedagogiki). Przy omawianiu takich zagadnień jak bezdomność, wolonariat czy tożsamość indywidualna i społeczna, obecne są pogłębione i wnikliwe spostrzeżenia dotyczące roli czynników osobowościowych i religijnych w kształtowaniu konkretnych postaw społecznych i realizowaniu wskazań moralno-etycznych w duchu chrześcijańskim.

Bardzo ważnym i cennym aspektem powyższych publikacji jest ich interdyscyplinarny charakter, który świadczy o otwartości naukowej i szerokich horyzontach badawczych. Poszerzeniem aktywności naukowej Habilitanta są uzyskane granty badawcze, których liczba i zakres zasługuje na bardzo pozytywne podkreślenie. Habilitant uczestniczył/kierował 7 grantami zewnętrznymi i wewnętrznymi, a także aplikował do Narodowego Centrum Nauki z 2 grantami. Ponadto wykonał 3 ekspertyzy dla podmiotów zewnętrznych, w ramach których rozwijał i promował rezultaty swoich badań naukowych – w kontekście obecnej parametryzacji współpraca z otoczeniem zewnętrznym posiada bardzo istotną wagę, dlatego w tym obszarze należy się uznanie dla pracy Habilitanta. W przeważającej mierze realizowane projekty badawcze dotyczyły zagadnień społecznych i biblijnych, których wymiernym owocem były wcześniej omówione publikacje. Aktywność grantowa świadczy o istotnym zaangażowaniu Habilitanta w prowadzenie i rozwijanie badań naukowych, a także o ich interdyscyplinarnym charakterze.

3.2. Ocena współpracy międzynarodowej oraz dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego

W ramach współpracy na polu międzynarodowym habilitant może się poszczycić byciem członkiem Rady Naukowej czasopisma „Familia, revista de ciencias y orientación familiar”, wydawanego przez Universidad Pontificia de Salamanca, Hiszpania (od 2017), co umożliwiło nawiązywanie kontaktów naukowych w obszarze rodziny.

W ramach działalności dydaktycznej i popularyzatorskiej, habilitant zrealizował między innymi następujące punkty, wymagane przez stosowne przepisy:

- w ramach pracy w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu wypromował 15 prac magisterskich oraz 22 prace licencjackie,
- w ramach działalności organizacyjnej w UMK pełnił liczne funkcje: członka Komisji ds. Jakości Kształcenia na Wydziale Teologicznym (2020 – nadal); członka Wydziałowej Rady ds. Jakości Kształcenia (2012-2020); członka Wydziałowej Rady ds. Efektów Kształcenia i Programów Studiów (2012-2020); opiekuna Koła Młodych Teologów (od

2017); reprezentanta młodszych pracowników naukowych w Radzie Wydziału Teologicznego UMK (2012-2019).

- jest przewodniczącym Komisji ds. Promocji Wydziału (od 2021)
- będąc wydziałowym koordynatorem ds. przygotowania i realizacji nowego kierunku studiów współtworzył kierunek „Organizacja opieki nad osobą starszą” (2014).
- był autorem wniosku o utworzenie specjalności na pierwszym stopniu kierunku Nauki o Rodzinie: „Pozamedyczna pomoc hospicyjno-geriatryczna”, „Specjalność nauczycielska – wychowanie do życia w rodzinie i etyka” oraz „Doradca i asystent rodziny” (2013).
- od chwili zatrudnienia na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu prowadził zajęcia z 41 różnych przedmiotów,
- zorganizował liczne wykłady dla środowisk otwartych, w tym promujące Wydział Teologiczny oraz współpracę międzydziedzinową i interdyscyplinarną, zarówno w formie stacjonarnej, jak też online oraz poprzez media,
- prowadził szkolenia dla księży Diecezji Toruńskiej w zakresie zapobiegania uzależnieniu i postępowania w razie jego wystąpienia.

Powyższa działalność świadczy o otwartości i zaangażowaniu dr. K. Pilarza we współpracę z różnymi środowiskami akademickimi i społecznymi, a także zdolności do koordynacji inicjatyw naukowych. Potwierdzeniem tego zaangażowania naukowo-dydaktycznego i organizatorskiego jest uzyskanie 5 nagród JM rektora UMK w Toruniu w latach 2015–2020.

Oceniając działalność dydaktyczno-popularyzatorską i organizacyjną Habilitanta pod względem kryteriów ministerialnych, należy stwierdzić, że wiele z nich zostało spełnionych. Na szczególną uwagę zasługuje jego aktywność dydaktyczna i organizacyjna, która przyniosła wymierne efekty w obszarze nauki. Stwierdzam więc jednoznacznie, że i w tym zakresie dorobek dr. K. Pilarza jest wystarczający do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie teologii.

4. WNIOSKI KOŃCOWE

Podsumowując charakter i jakość zarówno głównego osiągnięcia naukowego *Inspiracje biblijne w psychoterapii na przykładzie Listu do Efezjan. Perspektywa pastoralno-biblijna* oraz pozostałych publikacji naukowych pod względem merytorycznym i ilościowym wydanych po doktoracie, jak i działań naukowo-dydaktycznych i organizacyjnych składających się na dorobek naukowy dr. Krzyszofa Pilarza, stwierdzam, że dorobek ten spełnia wymagania do otrzymania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie

nauk teologicznych i potwierdza Jego kwalifikacje jako samodzielnego pracownika naukowego. Dorobek ten stanowi interesujący, oryginalny i twórczy przyczynek do badań z zakresu teologii oraz jej interdyscyplinarnych związków z psychologią i psychoterapią. Na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie dr. Krzyszofa Pilarza do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Handwritten signature of Dariusz Krok in blue ink.

Ks. dr hab. Dariusz Krok, prof. UO
Uniwersytet Opolski